

سرچشمه دانش

پیشوایان معصوم شیعه هر کدام به نوبه خود سرچشمه کمالات و منبع فضایل و صفات عالی انسانی محسوب می‌شوند...

پیشوایان معصوم شیعه هر کدام به نوبه خود سرچشمه کمالات و منبع فضایل و صفات عالی انسانی محسوب می‌شوند. نه تنها شیعه بلکه افراد و گروه‌های مختلفی که با آن بزرگان در ارتباط بوده‌اند به این نکته اذعان دارند. حتی مخالفین و معاندین آنان گاهی در لابلای سخنان خویش این حقیقت را ابراز کرده‌اند. یکی از کارگزاران حکومتی مامون به نام رجاء بن ضحاک - که مامور آوردن امام هشتم‌علیه السلام از مدینه به خراسان بود - می‌گوید: هنگامی که امام رضاعلیه السلام را به دستور مامون از مدینه به خراسان آوردم، مامون از رفتار و حالات و خصوصیات وی از من سؤالاتی کرد و من آنچه را که در طول سفر و در اوقات شبانه روز از علی بن موسی الرضاعلیه السلام دیده بودم به خلیفه گزارش دادم. مامون به من گفت: «یابن ابی الضحاک! هذا خیر اهل الارض و اعلمهم و اعبدهم فلا تخبر احدا بما شاهدته منه؛ ای پسر ضحاک! این شخص بهترین، داناترین و عابدترین فرد روی زمین است، آنچه را که از فضائل و مناقب و صفات والای او دیده‌ای نزد کسی فاش نکن [تا اینکه فضائل او توسط من منتشر شود.]» (۱)

اثمه اطهارعلیهم السلام معدن علم و سرچشمه دانش حکمت و اخلاق و معارف عالی انسانی بوده و به تمام علوم مورد نیاز بشر آگاهی کامل دارند. به فرموده امام هشتم‌علیه السلام تمام نیازمندی‌های فرزندان آدم در نزد امام معصوم‌علیه السلام می‌باشد، و جمیع علوم مختلف بشری نزد آنهاست. (۲)

عالم آل محمد صلی الله علیه و آله

امام کاظم‌علیه السلام همواره با اشاره به امام رضاعلیه السلام به فرزندان خویش می‌فرمود: این برادر شما علی بن موسی، عالم آل محمد است، پس از وی پرسش‌ها و مجهولات خویش را بپرسید و آنچه به شما یاد می‌دهد آن را حفظ کنید، از پدرم (امام صادق‌علیه السلام) چندین بار شنیدم که فرمود: عالم آل محمد صلی الله علیه و آله در صلب توست و ای کاش او را درک می‌کردم. (۳)

برترین دانشمند

مرحوم شیخ صدوق می‌گوید: مامون در هر جا که احتمال می‌داد دانشمندی باشد و توانایی مناظره و مباحثه با امام رضاعلیه السلام را داشته باشد به مجلس خویش دعوت کرده و او را با امام هشتم‌علیه السلام وارد بحث می‌نمود. او در این زمینه تلاش‌های فراوانی به عمل آورد که اندیشمندان و نظریه‌پردازان فرقه‌ها و گروه‌های مختلف اسلامی و غیر اسلامی در مباحثه علمی بر حضرت رضاعلیه السلام پیروز شوند و این به جهت حسد و کینه باطنی وی نسبت به آن حضرت بود. اما امام رضاعلیه السلام در تمام آن جلسات و مناظره‌های سنگین و پیچیده علمی بر تمام دانشمندان عصر غلبه کرد. آن حضرت با کسی به بحث و مناظره نپرداخت مگر اینکه در پایان، طرف مقابل به فضیلت و برتری و دانش سرشار امام هشتم‌علیه السلام اعتراف نمود و در برابر استدلال‌های قوی و محکم او سر تعظیم فرود آورد. (۴)

شیخ طبرسی از هروی نقل کرده است که هیچ کس را دانشمندتر از علی بن موسی الرضاعلیه السلام ندیدم و هیچ دانشمندی نیز او را ندید مگر این که همانند من به فضل و دانش او شهادت داد. (۵)

خود امام رضاعلیه السلام در مورد دانش بی‌کران حضرتش و برتری بر اندیشمندان و متفکرین علوم مختلف می‌فرماید: «زمانی من در روضه (مسجد النبی صلی الله علیه و آله) می‌نشستم و در آن دوران دانشمندان زیادی در مدینه بودند، هرگاه یکی از آنها در پاسخ پرسشی عاجز می‌گشت و دیگران هم نمی‌توانستند از عهده برآیند، همگی به من اشاره می‌کردند و مسائل مشکل را پیش من می‌فرستادند و من پاسخ همه آنها را می‌دادم.» (۶)

آن حضرت در گفتار دیگری می‌فرماید: «آن گاه که من بر اهل تورات با توراتشان و بر اهل انجیل با انجیلشان و بر اهل زبور با زبورشان و بر صابئین با زبان عبری خودشان و بر هر بیدان با زبان فارسی‌شان و بر رومیان با منطق خودشان و بر اصحاب مقالات و اندیشه‌های مختلف به طریقه خودشان استدلال کنم و آن گاه که هر دسته‌ای را محکوم نمودم و دلیلشان را باطل ساختم و آنان از عقیده و پندارهای خویش دست کشیده و بر گفتار من گرویدند، مامون در خواهد یافت که مسندی که بر آن تکیه زده حق او نیست و در آن هنگام از کرده خود پشیمان خواهد شد.» سپس فرمود: «و لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم.» (۷)

نمونه‌های دانش و اندیشه امام هشتم‌علیه السلام

سخن گفتن از علوم و اندیشه‌های بی‌کران امامان معصوم؛ آن یک‌تازان میدان علم و عمل کار آسانی نیست. ما در این نوشتار به مناسبت ولادت هشتمین کوکب فروزان امامت و در حد مجال به نمونه‌هایی از دانش سرشار و اندیشه‌های تابناک آن گوهر

نبوی می‌پردازیم.
آشنایی با زبان‌های مختلف

شیخ صدوق رحمه الله به نقل از ابوالصلت هروی می‌نویسد: امام رضاعلیه السلام با هر گروه و ملیتی از مردم با زبان مادری او سخن می‌گفت. به خدا سوگند او از خود آنها به زبان محلی‌شان داناتر بود و از خودشان فصیح‌تر صحبت می‌کرد. روزی به او گفتم: «یابن رسول الله انی لاعجب من معرفتک بهذه اللغات علی اختلافها، فقال: یا ابالصلت انا حجه الله علی خلقه؛ و ما کان الله لیتخذ حجه علی قوم و هو لا یعرف لغاتهم او ما بلغک قول امیرالمؤمنین علیه السلام؛ اوتینا فصل الخطاب فهل فصل الخطاب الا معرفه اللغات؛ ای پسر رسول خدا، من از آشنایی شما به این همه زبان‌های مختلف در شگفتم! [چطور ممکن است یک انسان به این همه زبان‌های رایج و ملت‌های مختلف آشنایی کامل داشته باشد؟!] آن حضرت در پاسخ فرمود: ای ابالصلت! من حجت‌خداوند بر تمامی مردم روی زمین هستم، و پروردگار متعال حجت و خلیفه خویش بر قومی نمی‌گرداند کسی را که زبان و گویش آنها را بلد نباشد، آیا سخن امیرمؤمنان علیه السلام را نشنیده‌ای که فرمود: به ما فصل الخطاب عطا شده است و آیا فصل الخطاب غیر از آشنایی به لغات و زبان‌های گوناگون، چیزی دیگر است؟!» (۸)

خبر از آینده

کلیم بن عمران می‌گوید: به امام رضاعلیه السلام گفتم: از خداوند بخواه برایت فرزندی عطا کند. حضرت فرمود: «من صاحب فرزندی خواهم شد و او وارث و یادگار من خواهد بود.» بعد از مدتی امام جوادعلیه السلام به دنیا آمد، حضرت رضاعلیه السلام به اصحابش فرمود: «فرزندی به دنیا آمد که شبیه موسی بن عمران شکافنده دریاست و مانند عیسی بن مریم مادرش پاک و مطهر است.» (۹)

همچنین صفوان بن یحیی نقل می‌کند: روزی نزد امام هشتم علیه السلام نشسته بودم که حسین بن خالد صیرفی وارد شد. وی به قصد مشورت و نظرخواهی به امام رضاعلیه السلام گفت: می‌خواهم سفری به منطقه عریض داشته باشم. حضرت فرمود: «آن جایی را که به عافیت و امنیت و سلامتی دسترسی داری ترک نکن.» (یعنی به سفر نرو که احتمال خطر هست.) او از گفتار امام علیه السلام قانع نشد و به قصد سفر به عریض به راه افتاد، اتفاقاً در راه با دزدان و راهزنان مواجه شده و تمام اموال و دارایی‌هایش به سرقت رفت و راستی گفتار حضرت بر او روشن گردید. (۱۰)

استدلال قرآنی

حضرت رضاعلیه السلام هنگامی که در یکی از مناظرات خویش در مجلس مامون، جایگاه والای عترت پیامبرصلی الله علیه وآله را با استدلال به آیات قرآن تشریح می‌کرد؛ در ضمن شمارش آیاتی که در مورد فضیلت اهل بیت‌علیهم السلام است، چنین فرمود: «اما هفتمین آیه این است: «ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین امنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما»؛ (۱۱) «خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می‌فرستند، ای کسانی که ایمان آورده‌اید بر او درود فرستید و سلام گوید و کاملاً تسلیم فرمان او باشید.»

مسلمانان گفتند: یا رسول الله! ما معنی تسلیم را فهمیدیم که باید تسلیم فرمان شما باشیم، اما چگونه صلوات بگوئیم. فرمود: بگوئید: «اللهم صل علی محمد و آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و آل ابراهیم انک حمید مجید.»

سپس امام رضاعلیه السلام خطاب به حاضرین مجلس فرمود: آیا در این سخن خلاقی هست؟ گفتند: نه. در این هنگام مامون گفت: این سخن اجماعی است و هیچ اختلافی در میان امت اسلام نیست. آیا در مورد آل و فضیلت آل محمد، سخنی واضح‌تر و صریح‌تر می‌توانید از قرآن بیان کنید؟ حضرت رضاعلیه السلام فرمود: بلی، شما به من بگوئید، آیه شریفه «یس، والقرآن الحکیم، انک لمن المرسلین علی صراط مستقیم»؛ (۱۲) «یس! سوگند به قرآن حکیم که تو قطعاً از رسولان خداوند هستی و بر راهی مستقیم قرار داری.» مقصود از «یس» چیست؟

دانشمندان مجلس گفتند: «معنی یس، محمدصلی الله علیه وآله است و کسی در آن شکی ندارد.» امام هشتم علیه السلام فرمود: «در این آیه خداوند متعال بر محمد و آل محمد فضیلتی عطا کرده است و کسی را یارای درک حقیقت آن نیست مگر از راه تعقل و اندیشه، برای اینکه خداوند متعال در کتاب مقدس خویش، به غیر از انبیاءعلیهم السلام بر هیچ کس سلام و درود نفرستاده و «سلام علی موسی و هارون» (۱۵) و در هیچ جای قرآن نفرمود: سلام علی آل نوح و سلام علی آل ابراهیم و سلام علی آل موسی و هارون. فقط فرمود: «سلام علی آل یس» (۱۶) یعنی آل محمد صلوات الله علیهم.» مامون بعد از شنیدن این بیان عالی و استدلال قرآنی، خطاب به حاضرین مجلس گفت: «اکنون فهمیدم که شرح این آیات و بیان آنها در نزد معدن نبوت و اهل‌بیت پیامبرصلی الله علیه وآله می‌باشد.» (۱۷)

حضرت رضاعلیه السلام در همان مجلس، در شمار آیاتی که برای فضیلت و برتری اهل‌بیت‌علیهم السلام نقل می‌کرد آیه «فسئلوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون»؛ (۱۸) «اگر نمی‌دانید از آگاهان بپرسید.» را تلاوت کرده و فرمود: «ما اهل ذکر هستیم، اگر نمی‌دانید از ما خانواده بپرسید.» دانشمندانی که در مجلس حضور داشتند گفتند: «مقصود خداوند در این آیه از اهل ذکر یهود و نصاری هستند.» امام هشتم فرمود: «سبحان الله! اگر ما پرسیدیم، و آنها هم به دین خودشان دعوت کردند و گفتند: دین ما بهتر از دین اسلام است، آیا چنین کاری بر ما جایز است؟» مامون پرسید: «یا ابالحسن! ممکن است این سخن را بشکافید و شرح دهید، تا خلاف ادعای این‌ها ثابت‌شود؟» حضرت رضاعلیه السلام فرمود: «بلی، ذکر، رسول الله است و ما (اهل‌بیت) اهل آن حضرت هستیم و این نکته در کتاب خدا بیان شده است.

آن جا که در سوره طلاق می‌فرماید: «فاتقوا الله یا اولی الالباب الذین امنوا قد انزل الله الیکم ذکرا رسولا یتلوا علیکم آیات الله مبینات»؛ (۱۹) «از مخالفت فرمان خداوند بپرهیزید، ای خردمندانی که ایمان آورده‌اید! زیرا خداوند ذکر را بر شما فرستاده،

رسولی که آیات روشن خدا را بر شما تلاوت می‌کند.» پس ذکر، رسول الله است و ما هم اهل ذکر هستیم.» (۲۰)
نظریه شرطی‌سازی در تربیت

امروزه در علوم روانشناسی و تربیتی نظریه شرطی‌سازی جایگاه ویژه‌ای یافته است. نظریه‌پردازان این علوم اعتقاد دارند که شرطی‌سازی یکی از روش‌های موثر در ایجاد زمینه‌های رشد و تربیت افراد در وصول به اهداف عالی تربیتی است. برای توفیق بیشتر در ایجاد عادات و سجایای پسندیده در کودکان و نوجوانان می‌توان از این شیوه کارآمد بهره گرفت. به عنوان مثال ربط دادن خوشی‌ها و شادکامی‌های زندگی با اهداف مطلوب و مورد نظر مربیان می‌تواند متربیان را به طور غیر مستقیم به سوی خواسته‌های مورد نظر مربی سوق دهد. حضرت رضاعلیه السلام در گفتاری حکیمانه به این روش اشاره کرده و فرمود: «بروا اهالیکم و اولادکم جمعه الی جمعه؛ (۲۱) جمعه به جمعه (در روزهای جمعه) به همسر و فرزندان خویش نیکی کنید.» برای این که بتوانیم روز جمعه را در نظر اعضای خانواده خوشایند و زیبا و دوست‌داشتنی جلوه دهیم می‌توانیم در آن روز به آن‌ها بیشتر توجه کرده و با تامین نیازهای مادی و رفاهی و عاطفی آنان به این خواسته تربیتی اسلامی به طور غیر مستقیم نائل شویم.

البته نیکی کردن به خانواده همیشه خوب است، اما امام هشتم‌علیه السلام که به نیکی کردن در روز جمعه تاکید و تصریح می‌کند، برای این است که روز جمعه یکی از اعیاد مسلمین و روز شادی و نشاط است و خانواده یک فرد مسلمان باید خاطره خوش و با نشاطی از آن روز داشته باشد و با رسیدن جمعه ناخودآگاه مسرور و شادمان گردد. مدیر یک خانواده می‌تواند غیر مستقیم با نیکی کردن و توسعه بیشتر به رفاه خانواده در روز جمعه، این شادی و نشاط را به کانون گرم و صمیمی خانواده خویش به ارمغان آورد.
بهداشت و تغذیه

از آن حضرت در مورد تغذیه مناسب و سلامت افراد سخنان ارزنده‌ای به ما رسیده است که به مواردی اشاره می‌کنیم: محمد بن سنان نقل کرده است که امام رضاعلیه السلام فرمود: «همسران بارداران را کندر دهید، اگر فرزند آن‌ها پسر باشد، پاکیزه قلب و دانشمند و شجاع خواهد شد و اگر دختر باشد، خوش اخلاق و زیبا می‌شود و مورد توجه شوهر آینده‌اش خواهد بود.» (۲۲)

بدیهی است که این نوع خوراکی‌ها علت تامه پدید آمدن این صفات نیست بلکه عوامل دیگری نیز در این مورد دخالت دارند. در سیره تربیتی امام رضاعلیه السلام علاوه بر تاکید بر سایر ابعاد معنوی انسان، به رعایت بهداشت و تغذیه سالم و نیز سایر عوامل غیر مادی مؤثر در سلامتی مانند صدقه و عقیقه توجه خاصی شده است.

آن حضرت، در بخشی از مطالبی که برای مامون نوشته است می‌فرماید: «والعقیقه عن المولود للذکر و الانثی واجب و کذلک تسمیته و حلق راسه یوم السابع و یتصدق بوزن الشعر ذها او فضه و الختان سنه واجب للرجال؛ عقیقه برای پسر و دختر، نامگذاری، تراشیدن موهای سر نوزاد در روز هفتم و معادل وزن موها طلا و یا نقره صدقه دادن لازم است و ختنه پسر بچه‌ها واجب است.» (۲۳)

آن حضرت در سخن دیگری به نقل از پیامبر اکرم‌صلی الله علیه وآله فرمود: «فرزندانتان را در روز هفتم ختنه کنید، زیرا ختنه باعث پاک‌ی بیشتر و رشد سریعتر آنان می‌شود.» (۲۴)
تغذیه سالم و مقوی را امام رضاعلیه السلام در مورد فرزندش نیز عملاً مراعات می‌کرد. یحیی صنعانی می‌گوید: در منا به محضر امام رضاعلیه السلام وارد شدم، دیدم که جوادعلیه السلام در دامان حضرت نشسته و حضرت به او موز می‌دهد. (۲۵)
تفکر سیاسی

الف) صفوان بن یحیی می‌گوید: پس از شهادت حضرت امام کاظم‌علیه السلام، حضرت امام رضاعلیه السلام خطبه خوانده و امامت‌خود را آشکار ساخت، ما از عواقب این امر ترسیدیم، به حضور حضرت رضاعلیه السلام رفتم و عرض کردم: «شما جریان امامت‌خود را آشکار نمودید و ما از گزند این طاغوت (هارون) ترس داریم.»
امام فرمود: «او هر چه سعی دارد انجام دهد، قدرت تسلط بر من نخواهد یافت.»
صفوان می‌گوید: بعداً ما از منبع موثقی دریافتیم که یحیی بن خالد برمکی (وزیر هارون) به هارون گفت: این علی پسر موسی بن جعفرعلیهما السلام برای خود ادعای امامت می‌کند. هارون در پاسخ وی گفته است: آنچه که در مورد پدرش انجام دادیم نتیجه نگرفتیم، آیا می‌خواهی همه آن‌ها را بکشیم؟!» (۲۶)

ب) امام هشتم‌علیه السلام با هوشیاری و دوراندیشی خاص توانست بعد از مرگ هارون و در دوران نزاع فرقه‌ها و آشوب‌های سیاسی و فرهنگی و کشمکش‌های سیاسی میان امین و مامون، به ارشاد و تعلیم و تربیت افراد همت گمارد و حتی بعد از استقرار حکومت مامون، آن حضرت با موضع‌گیری‌های حکیمانه نقش تربیتی خویش را ادامه داد.
مامون که در میان خلفای عباسی از همه داناتر و زیرک بود، از علوم مختلف عصر خویش آگاهی داشت و از تمام استعداد‌های موجود برای پیشبرد قدرت خویش بهره می‌گرفت. وی با چهره عوام فریب و شیطانی خود طرح‌های حساب شده‌ای را برای شکستن قداست و عظمت امام هشتم‌علیه السلام پی‌ریزی می‌کرد. یکی از نقشه‌های شوم وی طرح مساله ولایت‌عهدی بود که در آن اهداف مختلفی همچون درهم شکستن معنویت و قداست امامان شیعه، مشروعیت‌بخشیدن به حکومت‌خودکامه خویش، تخطئه شیعیان، کنترل مرکز مبارزات مخالفین، جدایی بین امام و مردم و سایر موارد را پیش‌بینی کرده بود.
حضرت آیت الله خامنه‌ای در پیامی که به نخستین کنگره جهانی حضرت رضاعلیه السلام صادر نموده است به بعضی از علل این طرح و توضیح اهداف آن پرداخته و می‌فرماید: «در این حادثه، امام هشتم علی بن موسی الرضاعلیهما السلام در برابر یک

تجربه تاریخی عظیم قرار گرفت و در معرض یک نبرد پنهان سیاسی که پیروزی یا ناکامی آن می‌توانست سرنوشت تشیع را رقم بزند، واقع شد. اما امام هشتم با تدبیری الهی بر مامون فائق آمد و او را در میدان نبرد سیاسی که خود به وجود آورده بود به طور کامل شکست داد و نه تنها تشیع ضعیف یا ریشه‌کن نشد بلکه حتی سال دویست و یک هجری یعنی سال ولایتعهدی آن حضرت، یکی از پربرکت‌ترین سال‌های تاریخ تشیع شد و نفس تازه‌ای در مبارزات علویان دمیده شد و این همه به برکت تدبیر الهی امام هشتم‌علیه السلام و شیوه حکیمانه‌ای بود که آن امام معصوم در این آزمایش بزرگ از خویش‌نشان داد.» (۲۷)

همچنین تدبیرهای موفق و اندیشه‌های روشن آن حضرت در قضایای دیگری نیز به چشم می‌خورد. مثلاً تیزیابی و هوشیاری سیاسی آن حضرت در نماز عید به وضوح روشن است. با اینکه طراح این مراسم خود مامون بود و حضرت با پیشنهاد وی به مصلی می‌رفت اما حرکت هوشمندانه و روشنگر امام رضاعلیه السلام به گونه‌ای بود که مامون دستور جلوگیری از اقامه نماز را صادر کرد.

حسن ختام

امام رضاعلیه السلام هنگام عزیمت به خراسان در مسیر خود به نیشابور رسید، جمعیت بسیاری از آن حضرت استقبال کردند، هنگامی که خواست به سوی «مرو» برود، جماعتی از علمای اهل تسنن بر سر راه آن حضرت آمدند تا آن حضرت را زیارت کنند و خواستند تا حدیثی از آباء گرامش که صاحبان اندیشه توحیدی بودند نقل کنند، امام دستور داد پرده را کنار زدند، مردم در حال هجوم بودند و سر و صدا می‌کردند، امام از مردم خواست تا ساکت گردند، آنگاه فرمود: «پدرم از پدرش تا امیرالمؤمنین علی‌علیه السلام و او از پیامبر صلی الله علیه وآله و او از جبرئیل نقل کرد که خداوند فرمود: «کلمه لا اله الا الله حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی؛ کلمه توحید، حصار محکم من است، هر کس داخل آن گردید، از عذاب من ایمن خواهد شد.» امام بعد از اندکی تأمل به آن‌ها فرمود: این موضوع شروطی دارد. «و انا من شروطها؛ پذیرش امامت من از جمله شرایط آن است.» ۲۰ هزار و به نقلی ۲۴ هزار نفر این سخن را نوشتند. (۲۸)

- (۱) عیون اخبار الرضاعلیه السلام، ج ۲، ص ۱۸۲.
 - (۲) همان، ج ۱، ص ۱۶۹.
 - (۳) اعلام الوری، ج ۲، ص ۶۴؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۱۰۰.
 - (۴) عیون اخبار الرضاعلیه السلام، ج ۱، ص ۱۵۲.
 - (۵) اعلام الوری، ج ۲، ص ۶۴؛ کشف الغمه، ج ۲، ص ۳۱۷.
 - (۶) کشف الغمه، ج ۲، ص ۳۱۷؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۱۰۰.
 - (۷) بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۱۷۴.
 - (۸) عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۳۰.
 - (۹) بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۱۵.
 - (۱۰) عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۳۲.
 - (۱۱) احزاب / ۵۶.
 - (۱۲) یس / ۱ - ۴.
 - (۱۳) صافات / ۷۹.
 - (۱۴) صافات / ۱۰۹.
 - (۱۵) صافات / ۱۲۰.
 - (۱۶) صافات / ۱۳۰.
 - (۱۷) عیون اخبار الرضاعلیه السلام، ج ۱، ص ۱۸۵؛ تفسیر صافی، ج ۴، ص ۱۲۴.
 - (۱۸) انبیاء / ۷.
 - (۱۹) طلاق / ۱۰.
 - (۲۰) عیون اخبار الرضاعلیه السلام، ج ۱، ص ۱۸۷.
 - (۲۱) فقه الرضا، ص ۴۰۷.
 - (۲۲) وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۲۶.
 - (۲۳) عیون اخبار الرضاعلیه السلام، ج ۲، ص ۱۲۳.
 - (۲۴) بحار الانوار، ج ۱۰۱، ص ۱۱۲.
 - (۲۵) الکافی، ج ۶، ص ۳۶۰.
 - (۲۶) سوگنامه آل محمد صلی الله علیه وآله، ص ۱۱۰.
 - (۲۷) پیام به نخستین کنگره جهانی حضرت رضاعلیه السلام.
 - (۲۸) اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۱۸
- شرح حدیث راس الجالوت